

hogy műveinek kiadása neki nagy anyagi áldozatába került. Elhisszük. De a ki az igazságot *a maga meggyőződése szerint* hirdeti, legyen készen rá, hogy szegény marad. Az úgy volt a világ kezdetétől fogva s úgy lesz alkalmasint annak végéig. Mert az emberek, a *sok ember*, csak azt fizetik meg, a mi nek anyagi vagy szellemi szükségét érzik. Az *igazságra* pedig annyira nincs szükségük, hogy annak birtokában meg se tudnának élni. Ez is egyike az élet szomorú igazságainak.

— R. — R. —

Szécsény és közvetlen vidéke a honfoglalás előtti korban. Irta Pintér Sándor. Losonc, 1897. nagy 8-adrét, 1—91 ll. I—XIII Rajztáblával.

A szép Ipoly völgy legérdekesebb pontja, Szécsény öskorát ismerteti a kis könyv szerzője, melyet — mint az előző mondja — tanulmány tárgyává eddig senki nem tett, róla senki nem írt, oly rendszerrel, mely nálunk még ismeretlen. Nyílt, egyenes beszéd s bátor állítás mindhárom, de igaz és komoly férfitől jó, a kit szakismerete és tudása méltóvá tesz arra, hogy meghallgattassék s műve olvastassék.

Pintér Sándor ügyvédi elfoglaltatása mellett, a mit hazafias irányban, egészen puritán elveket követve folytat, Szécsényben a tudományoknak él; gazdag könyvtárral bir, kedvenc tudományi tárgyai a történelem, geologia, régészet; gyönyörű geologiai, érmészeti, ethnographiai és oklevélgyűjteménye van; kedvelője a természetnek, a palócz földet és népet rajongásig szereti; élete delén túl van s Szécsény földét és szomszédainak határát évtizedek szenvedélyes tanulmányozása alapján tökéletesen ismeri. Rendezte a palócz kiállítását 1885-ben és 1896-ban s ez utóbbi alkalmával határozta el magát, sokak kérésére, hogy e munkát megírja.

Itt egy tárgyát teljesen ismerő, nagy előkészületű s gyakorlott tollú író munkájáról van szó, melynek részei: I. *A tűzhely* 1—15 ll. II. *A hely rajza* 16—26 ll. III. *Dolyán mint szomszéd* 27—32 ll. IV. *A hullámzó nép és vásártere* 31—42 ll. V. *Irott és élő oklevelek* 43—64 ll. VI. *Zechen* 65—73 ll. VII. *A várak* 75—80 ll. VIII. *Záró rész* 81—85 ll. *Szécsény és vidékének képe a honfoglalás napjaiban* 86—91 ll. I—XIII szövegrilágosító *Rajztábla*.

A figyelmes olvasó a tartalom áttekintéséből azonnal megítélheti, hogy az író tárgya ismertetését az ő ember korán kezdi, átviszi a kő-, bronz-, réz- és vas-korszakokon, az írott történelem korszakáig; leírja az első települők tűzhelyét, adja

Szécsény őskori helyrajzát, észleleteit s ásatásait kiterjesztve a vele határos falvakra, pusztákra; elmondja a népek hullámzását, s hogy miként lett Szécsény a hadak és kereskedelem átmenő útjává, pihenési pontjává és vásárterévé; ezután az írott oklevelek történelmét és az élő nép beszédét ismerteti meg s belőlük elvont tanúságait adja elő; csak ezután szól tüzetesen *Zechen*-ről; elmondja véleményét az ipolyvölgyi nagyszámú várakról, s zárószavában saját nézetei szerint a végeredményeket összegezi, saját gyűjteményében levő régészeti és ethnographiai tárgyairól vett eredeti rajzokkal győzve meg az olvasót állításai igazságáról.

Szenteljen az olvasó néhány percet e könyvnek, pillantunk bele annak érdekesebb részeibe, hogy ismeretünk teljes s meggyőződésünknek szilárd alapja legyen.

Az első ember *tűzhelyéről* így ír: Ma tudjuk, hogy kiszáradt lecsapolt tómedenczék partjain s az azokat szegélyező magaslatokon vannak legsűrűbben a régen élt emberek tűzhelyei. S bár történetüket írásban nem hagyták fenn, itt hagyták tűzhelyöket, kezdetleges eszközeik töredékét, húsledeleik csonthulladékát s csecsebecsék el nem porlott részeit. Ezek azon kor írásjelei, melyek segítségével ős időkben élt ember rokonaink életviszonyai, foglalkozásuk, szellemi fejlettségök mervént fáradsággal ugyan, de mégis kibetűzhetjük. Bizrást kimondhatjuk, hogy ős ember elődeink tűzhelye ugyanott volt, a hol a mienk van ma, hogy őseink sok századon át ugyanazon földdarabon éltek, küzdöttek, örültek és búsultak, a hol mi ezer év óta élünk, küzdünk, örülünk és búsulunk. (10. l.)

Szécsény helyrajzáról írja, hogy az újhegyi szőlők dombosorán szakadatlan sora van az ős ember telephelyeinek. A tűzpadokat vastagon befedő hamurétegben szemetes homokkal vegyesen, tűz mellett szárított cserépdarabok, kagylók, hal és kisebb állatok csontmaradványai, itt-ott agyag gyöngytöredék, ős szarvasagancsból kőszközőkkel idomított kalapácsok fordulnak elő. Itt tehát halászattal és vadászattal foglalkozó ős embereknek kellett tanyázni. még pedig a hamuréteg vastagsága s egyéb hulladékok sokasága után ítélve, hosszú ideig; s minthogy itt eddig sem csiszolt kő, sem bronz vagy réz eszközök elé nem kerültek, úgy kell lenni, hogy az öbölnek e partos részén *halászok voltak az első települők*. (17. l.)

A szőlők dombsora *Öreghegy* nevű részében oly sírokra akadtak, melyekben a csontvázak mellett bronz ékszerek fordultak elő; de ezek már a római ipar jellegét viselik magukon, tehát az írott történelem korszakába esnek. (17. l.) A *Kőhegyen* előfordul a *hamuveder*, rosszúl égetett vastag falu

szemesés gyűrűmáhból készítve; bennök égetett emberi csontmaradvány s vaskéspenge. Az itt temetkezett őslakók tehát már a vaskor kezdetén éltek, de elhamvasztva temetkeztek. (16. l.) A *Kerek dombhegyen* vastag és több rétegű hamuban és hamurétegekben az embernek a csiszolt kőkorszaktól kezdve a XVI-ik századig terjedő ékszer s eszköz maradványai találhatóak. Az *Almás* fennsíkon szintén változatos edény töredékek, kova- és obszidián szilánkok, bronz eszközök, vaspengét rejtő urnák fordúlnak elő (19. l.) Ezek mutatják, hogy e helyeket már akkor a *halászk* korszakát meghaladott műveltségű, csiszolt kő- és csontszerszámokat használó *bronzkor*, végül a *vaskor* emberei foglalták el állandó lakhelyül. (20. l.)

Amint szerző a nép között forgott s velük régi dolgokról beszélgetett, egész sor történeti vonatkozású mondát és regét tudott meg tőlük, a mikkel műve érdekességét nagyban emelte. Ezek egyikének tárgya azon gazdag palóczi főúr, a ki elvesztett kedves ikergyermekeit arany, ezüst, vas hármassal koporsóba temetteté, visszaemlékezésül Attila hármassal érczokorsóba temettetésére, a mi a palócziok balladáiban és szomorú dalaiban gyakran fordul elő. (25—26. ll.)

Érdekest jegyez fel szerző a *Majorhegyről*, melynek megszagattott déli oldalát záporosók alkalmával a falu aprajagya csaknem ellepi, s ott szedik fel a legbecsesebb bronz tárgyakat, ékszereket, ipari és fegyver-szerszámokat, csiszolt kőeszközöket, melyekből szerzőnek is van értékes gyűjteménye, s a bécsi cs. kir. múzeum régiség-osztályába is a Bach-korszakban számos becses darab került. Az itt napfényre került tárgyak mutatják a régente itt élt emberek fokozatos művelődését. Van itt kőkorba illeszkedő arany-karika, kőfejszét utánzó rézfejsze, kezdetleges bronz eszköz és ékszer, a legfiligránabb mívű bronz- és arany ékszertöredék, sőt ló- és kocsiszerszám-töredék is, bronz rög, arany golyócska, érczolvasztó tégely, öntő minta, őrlőkő stb. A hegy alsóbb részén ezüst tárgyak: hajkarikák, fülfüggők, pénzek, vastárgyak. Itt az ember története megtanulható a csiszolt kőkorszaktól egészen a vaskorszakig, az átmenetel a kőkorból a rézkorba s így tovább. Szécsényben, a *Várdomb* azon részében, hol az úgynevezett *töm-lőczyől* lefelé a hidig házak s beltelkek vannak, a kastélykertre véggel járó kertekben a hatvanas évek elején emberi csontvázakat rejtő sírokat találtak, melyek egyikében görög rézérmet, a másikban ezüst kelta érmet, a harmadikban egy velencei doge arany érmet, a negyedikben IV. Béla rézérmet találtak különböző bronztárgyak kíséretében, a mi arra mutat, hogy a szécsényi várdombon egykor görög telepítvényesek is

lehettek. Ez elősorolt érmek szerző birtokában vannak, s az érdeklődők pénzgyűjteményében mindenkor megtekinthetik. (32. l.)

A különböző fejlettségű és különböző időkben élt népek temetkező helyei azt mutatják, hogy Szécsény az ős időkben megálló vagy pihenő hely és vásártér volt. (34. l.)

Szerző súlyt helyez az oklevelek bizonyágtételére; de a hagyományok, a népmondák, a hely-, hegy- és folyónevek tanúságát szintén nagy becsben tartja. A Szécsényt környező faluk dülő neveit mind vizsgálat alá veszi, s összehasonlítva az oklevelek tartalmával, tételeit azokból állítja fel s így alkotott véleményéhez erősen ragaszkodik. A palóczok őseleit *óz-úz*-oknak és jázyg-eknek tartja (48., 86. ll.), a kik a magyar honfoglaláskor már mai lakhelyökön voltak, s hegyeiknek, folyóiknak az előtt századokkal már nevet adtak. (84. l.)

Itt — úgymond a tudós szerző — ideje Szécsény nevééről is szólni. Ennek őskori neve *Zechen* (Terra Zechen). Szép és gazdag termésű a földje, a *Kathyz*, *Ákos*-, *Zaah* nemzetség királyi vérbe olvadó leszármazói voltak a főbirtokosok, utután Watha, Chák Máté, a hős Zaah Feliczián, s az annak nemzetségéből származó s maig fenn levő *Usa* család. (67. l.) Változtak a birtokosok, de a föld megmaradt történeti nagy emlékeivel, a mikre mai lakosai méltán büszkék lehetnek.

A régészetet kedvelő olvasókat érdekelni fogják a rajzban adott tárgyak nevei.

Az I. tábla kézzel idomított agyagedényeket, agyag gyöngyöt, amuletet és szűrő edénytörödék ábráját mutatja.

A II—IV. táblán szintén kézzel idomított agyagedények, csücskés, füles agyagkancsók öblös alrészei.

Az V. táblán kettős fülű kis agyagedény, szarvas agancsból készült átfúrt kalapács, szarvas oldalbordából készült, kövel csiszolt tű.

A VI. táblán csontár, szarvas oldalbordájából kövel csiszolt metsző eszköz.

A VII. táblán a Kerekdombon föltárt *Katlan sírból* kerültek elő: bölényszarv, ős szarvasagancs, kecskefej szarvaival együtt.

A VIII. táblán az urna temetőben talált hamu, égetett csontmaradványokkal tele hamvedények, bronz ékszertörödékek.

IX. táblán Szécsény határában talált népvándorláskori csontváz mellén volt ékszerek, nyakban függő szarvasfog, üveg, borostyánkő gyöngy, gömbölyű arany sodronyból háromszorosan körbe hajlított kezű gyűrű, ezüstből vert mellesatt, ezüst melltű, vas törpenge.

X. táblán Szécsény közvetlen határszélén fölfedezett soros

sírban talált női ékszerek: üvegszerű, sötétkék pasztából készült karpereczféle, nyakék, részint pajzs. kagyló. bronz sat. a csontváz lábánál talált sirány (könytartó), homlokán volt négy ezüst hajkarika, jobb kezében szorítva II. Endre király ezüst-érme.

E rajzokból, a neolit kőkortól kezdve, II. Endre király koráig láthatja az olvasó azon népektől hátrahagyott tárgyak milyenségét, melyekből megismeri a honfoglalást megelőzőtt időben már itt lakott népek eszközei és ékszerei között levő megszakadás nélküli egymásutánt, s meggyőződik róla, hogy a honfoglaláskor Szécsényben és közvetlen vidékén lakott népek temetkezési szokásai, úgy a vándorlók, mint a honfoglalók temetkezési szokásaitól, úgyszintén ékszereiktől különbözők voltak, s hogy a *Kunhalom*-ból alakult a *Sírhalom*, s a sírhalomból lett a *Temető*. (72—73. ll.)

Szerző egészen önálló ítéletet mond az Ipolyvölgy őskori várairól. Nevetségesnek mondja azok állítását, a kik azt mondják, hogy e várak a XII-dik század után épültek s rablófészkek voltak. Vegye magának azt a fáradságot -- mondja a szerző — s vizsgálja meg ezeket a többnyire iszonytató magasságokban s tömör kősziklákra épített várakat. Vannak nyomai bővítésnek, átalakításnak; de az eredeti falaknak aránya és technikája az előtt sok századokra mutat; míg az ujabak bonthatók, az ősrégieket sziklaerőseknek és szétválaszthatlanoknak fogják találni. Ez építéshez népes lakosság, sok munkaerő, virágzó baromtenyésztés és fejlett szakértelem kellett. Ez hazánkban a XII—XIII-dik században nem volt.

E várak belterülete a tulajdonos javait sem, a vidék népét annál kevésbbé volt képes befogadni. Rablófészkeknek igen sok volt e majdnem egymást érő vár; Salgó, Sámson, Hollókő mutatják. Oda felcipelni a rablottakat dolgot adott. Szerző szerint különczködő büszke nagyok kedvtelésére épült családi nyári lakások, mulató helyek és vadásztanyák voltak azok, csaknem mind azonos stílusban, vadregényesen, de valamennyi oly szűken s borzasztó meredélyeken építve, hogy hadi vagy népmenekülési czélokra valók nem voltak. (76—77. ll.)

Szécsényben is volt ily összerkeztetű vár — mondja szerző — alapja ma is felismerhető, sőt csonkán tornya is fennáll. (76. l.)

Szerző meg van győződve róla, minden művében írja s állhatatosan hirdeti, hogy a palóczok a honfoglaláskor már mai földjükön laktak. Az itt ismertetett könyv *Zíró* szavában is így buzdítja palócz véreit: Ne rejtőzködjünk álszemérem mögé, mondjuk ki, a mit valónak tartunk, hogy nyelvünk, test-

alkatunk, ősi szokásaink szintűgy, mint a föld, melyen lakunk, ősi elnevezéseivel mellettünk bizonyít; mondjuk ki büszkeséggel, hogy e vidéken honfoglaló magyar őseink azon bátor és vitéz rokonfajjal egyesültek, kik az *Ostoros-t*, *Sajót* (Sojow), *Zagyvát* (Zogov), *Ipolyt* (Ipul) és *Szécsényt* már a magyarokat megelőző századokban elnevezték, velök mint vérrokonok egy nemzettestté egyesültek s az Ipolyon és Dunán túl már velök együtt harczoltak a közös hazáért. (84. l.)

E rövid kivonatból látható, hogy Pintér Sándor könyve valóban eredeti és egészen önálló alkotás, sok olvasás, tanulás, évekig tartott ásatások és komoly elmélkedések gyümölcse. A figyelmes olvasó sok hasznost és érdekest fog találni benne, a mi idejéért kárpótolja. En gyönyörködve olvastam el és sokat tanultam belőle. Az oklevéli bizonyítást erősebbnek szerettem volna látni. De hiszen ez az őskorban felette gyér, s főleg nem a központban élő írónak igen nehéz. Betű, nyomás, papír igen szép, díszére válnék bármelyik fővárosi nyomdának. Ara nincs tábláján, de Losonczon megszerezhető, s én ezt történetünk kedvelőinek jó lelkiismerettel ajánlom.

JAKAB ELEK.

Középiskoláink története.

IV.

A *pozsonyi kir. kath. főgymnasium történetét* dr. Schönvitzky Bertalan főgymn. tanár írta meg, a ki a II. Sylvester bullájáról irt alapos tanulmányával vonta először magára a figyelmet. E műve is, mely gondos és beható levéltári kutatás alapján készült, mind adatainak érdekessége és változatossága, mind a kidolgozásra fordított gond miatt nem csupán a szakférfiak, hanem a nagy közönség érdeklődésére is méltán számíthat.

A legelső iskolák Magyarországon köztudomás szerint a plébániái iskolák voltak, melyeket az egyház a plébániák mellett tartott fön. Pozsony területén is több ilyen iskoláról van említés: Szent-Lőrincz, Szent-Mihály egyháza mellett levő iskola, de ezeknek csak neve maradt fent s ezek, ha egykoruak vagy régiebbek voltak is, csakhamar háttérbe szorultak a Szent-Márton egyháza mellett alapított káptalani iskolával szemben, a milyennek felállítására zsinati végzések is kötelezték a káptalanokat. »Minden főpap — mondja a 4-ik lateráni zsinat (1215) egy végzése — káptalanja székhelyén és ha a jövedelmek megbírják, más egyházaknál is nyelvtanítókat tartson.« Mikor e végzést hozták, hihetőleg már volt a pozsonyi káptalannak iskolája, melyben a leendő papokat képezték ki.